

Varoluşçuluğun Terminolojisinin Kökenleri ve Özcülüğün Kavramsal Epistemolojisi Üzerine

Halis ÇAVUŞOĞLU

Araştırma Görevlisi Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Din Felsefesi Anabilim Dalı

Research Assistant Bursa Uludağ University Faculty of Theology Department of Philosophy of Religion
Bursa / Türkiye

ORCID: 0000-0002-8989-7701

DOI: 10.34085/buifd.1319848

Öz

Varoluşçuluk akımı, var ve olmak kelimelerinin birleşimiyle elde edilebilecek olan öz ve bu özün-varlığın anlamı üzerine birçok farklı düşünceye sahip olan bir felsefi akımdır. Bu nedenle varlığın oluşum yöntemleri ve bu varoluşun başlangıcındaki temel kaynak veya öz ile sonucunda ulaşılabilecek olan varlığın kendisinin burada önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu konu ile ilgili İlk Çağ felsefesinden modern felsefeye kadar birçok filozof, birbirinden farklı ve yeni görüşler ortaya koymuştur. Bu farklılık, varlık ve öz anlayışındaki öncelik ve sonralık ilişkisindeki ayrı düşüncelere bağlı olmakla birlikte, bu alandaki filozofların teist olup-olmama da bir sebep olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu farklılıklara rağmen varlık ve öz hiçbir zaman birbirinden ayrılamayan iki ayrı temel konu olarak felsefe alanındaki filozofların ilgi odağı olarak görülmüştür. Varoluşçuluk, insanların her geçen zaman dilimine baktığımızda daha az ve kısıtlı şeyleri düşünmeye meylettiğine bizim dikkatlerimizi çekmektedir. Varoluşçuluk, insanların yaşadığı dünyadaki anlam benzerliği ve anlam çelişkilerinden de anlaşılacağı üzere bir anlam olmadığını ve ortaya bir anlam koyamadıklarını ifade etmektedir. Buna ek olarak varoluşçuluk, insanlığın içerisinde herhangi bir gaye ve bir rasyonellik barındırmadığını ortaya koyar. Hatta bu durumun saçma olduğunu bile savunanlar olmaktadır. Varoluşçu felsefenin en parlak döneminin olarak Sartre ve Heidegger'de görüldüğü söylene de, varoluşçuluğun soyağacına baktığımız zaman Kierkegaard ile başladığı bilinmektedir. Ancak öz-özcülük için aynı şeyleri söylemek mümkün değildir. Çünkü yukarıda da ifade edildiği gibi, İlk Çağ felsefesinden başlayan ve modern çağa gelinceye kadar bu düşünceyi savunan ve reddeden filozoflar görmekteyiz. Örneğin Platon ide-gerçek, Descartes ruh-beden, Hegel tin-fenomen, Kant numen-fenomen, Marcel sır-hakikat gibi dualitelere bakınca bu anlayışın ne kadar geniş bir yelpazede etkili olduğunu görebilmekteyiz. Dolayısıyla öz ve özcülük anlayışını sadece varoluşçuluk anlayışının kafesine sokarak incelemekle, bu düşünceyi dar görüşlere maruz bırakarak daha net olarak anlaşılmasını sınırlandırmış oluruz. Hatta güzel bir şekilde anlaşılıp yorumlanmasını engellemiş olduğumuzu bile söyleyebiliriz. Bu çalışmamız vesilesi ile bizler de gördük ki; varoluşçuluk üzerine Türkiye'de ve özellikle Avrupa ülkelerinde birçok çalışma, eser, yazı ve okumalar yapılmıştır. Ancak öz ve özcülük üzerine bu kadar fazla yapılmış veya yazılmış çalışmalara rastlamak pek mümkün görünmemektedir. Bu nedenle varoluşçuluk ve özcülük arasında var olan bu etkileşimi de bilmek ve anlamak tam olarak gerçekleşmemiştir. Bu çalışmamız ile alana bir nebze de olsa katkı sunabildiysek ne mutlu bize diyerek duygularımızı ve düşüncelerimizi ifade etmeye çalışıyoruz.

Anahtar Kelime: Varlık, Varoluş, Varoluşçuluk, Öz, Özcülük

On the Origins of Existential Terminology and the Conceptual Epistemology of Essentiality

Abstract

Existentialism is a philosophical movement that has many different thoughts on the essence that can be obtained by combining the words being and being and the meaning of this essence-existence. For this reason, we can say that the methods of the formation of existence, the basic source or essence at the beginning of this existence and the existence itself, which can be reached as a result, have an important place here. Many philosophers, from ancient philosophy to modern philosophy, have put forward different and new views on this subject. This difference is due to the different ideas on the relationship between primacy and posteriority in the understanding of existence and essence, as well as the fact that philosophers in this field are theists or not. Despite these differences, existence and essence have never been separated from each other and have always been the focus of philosophers' attention. Existentialism draws our attention to the fact that people tend to think about fewer and more limited things with each passing period of time. Existentialism states that there is no meaning in the world in which people live, as can be understood from the similarity of meaning and contradictions of meaning, and that they cannot put forward a meaning. In addition, existentialism reveals that humanity does not contain any purpose and rationality. There are even some who argue that this situation is absurd. Although it is said that the most brilliant period of existentialist philosophy is seen in Sartre and Heidegger, when we look at the genealogy of existentialism, it is known to be connected with Kierkegaard. However, it is not possible to say the same for self-essentialism. Because, as stated above, we see philosophers defending and rejecting this idea starting from the philosophy of the First Age until the modern age. For example, when we look at dualities such as Plato's idea-reality, Descartes' soul-body, Hegel's tin-phenomenon, Kant's noumenon-phenomenon, Marcel's secret-truth, we can see how wide-ranging this understanding is. Therefore, by examining the understanding of essence and essentialism only by putting it in the cage of existentialism, we would be limiting the clear understanding of this idea by subjecting it to narrow views. We can even say that we have prevented it from being understood and interpreted in a good way. On the occasion of this study, we have seen that there have been many studies, works, writings and readings on existentialism in Turkey and especially in European countries. However, it does not seem possible to come across so many studies on essence and essentialism. Therefore, knowing and understanding this interaction between existentialism and essentialism has not been fully realized. With this study, we are trying to express our feelings and thoughts by saying that we are happy if we have been able to contribute to the field to some extent.

Keyword: Being, Existence, Existentialism, Essence, Essentialism

Giriş

Modern felsefe düşüncesinde varoluşçuluk, 20. yüzyılda ortaya çıkan ve bireyin varoluşunun anlamını ve önemini vurgulayan bir felsefi akımdır. Varoluşçu felsefenin temelinde, bireyin varlığının önceden belirlenmiş bir öz olarak anlamı veya amacı olmadığı, bu anlamı ve amacın bireyin kendi eylemleri ve seçimleriyle şekillendirerek varlığın özünü ve kendisini var etme fikri yer almaktadır. Varoluşçu felsefenin temsilcileri arasında Kierkegaard, Jaspers, Marcel, Heidegger, Sartre ve Camus gibi isimler yer alır. Bu filozofların düşünceleri, bireyin varoluşunun ontoloji, varlık, öz, varoluş, özcülük kavramlarıyla yakından ilişkili olduğunu düşüncelerinde göstermektedir. Bu bağlamda varlık ve öz durumunun öncelik ve sonralık problemi varoluşçu felsefenin ontolojik bir konusu olarak kendisini göstermektedir.

Varoluşçu felsefe, varlığın anlam ve öneminin ontolojik serüven açısından önemine vurgu yapmaktadır. Varoluşçu filozoflar, genel itibarıyla varlığın ve özün var

olma durumu konusunda inanlar öz önce var olmuştur varlık ona göre şekil almaktadır, inanmayan varoluşçu filozoflar ise varlık önce var olmuştur ve dolayısıyla insan kendi özünü kendi tercihleri doğrultusundan sonradan oluşturmuştur şeklinde iki farklı kategoriye ayrılmıştır. Bu bağlamda özellikle teist olmayan varoluşçu düşünürlerden Sartre ve Heidegger gibi filozoflar özün ve varlığın tam olarak sonradan insan tarafından oluşturulduğunu savunurken insanın özgürlüğüne ve sorumluluğuna da vurgu yapmaktadırlar. Teist olan varoluşçu filozoflardan Kierkegaard, Marcel ve hatta Jaspers gibi düşünürler de özün önceden verildiğini ve varlığın o öz üzerine oluşturulduğunu ifade etmektedirler.

Özcü felsefe, bireyin varoluşunun, bireyin özünün bir yansıması olduğuna dair inançtır. Özcü felsefe, bireyin varoluşunun önceden belirlenmiş bir anlamı veya amacı olduğunu savunur. Özcülüğün temelinde, bireyin varoluşunun, bireyin özünün bir yansıması olduğu fikri yer alır. Bu fikir, bireyin varoluşunun, bireyin doğası, karakteri veya yetenekleri gibi içsel niteliklerinden kaynaklandığı anlamına gelir. Bu fikir, bireyin varoluşunun, bireyin doğası gereği iyi veya kötü, mutlu veya mutsuz, başarılı veya başarısız olacağı anlamına gelebilir. Burada özcülüğün bilginin doğası ve kaynağı hakkındaki görüşlerini ifade eder. Özcü felsefe, bilginin duyu deneyimlerinden bağımsız olarak var olan özlere veya kavramlara dayandığını savunur. Ayrıca bilginin duyu deneyimlerinden bağımsız olarak var olan özlere veya kavramlara dayanması gerektiği fikri yer almaktadır. Bu fikir, bilginin, bireyin zihninden bağımsız olarak var olan bir gerçekliğe dayandığını anlamına gelir.

Genel olarak varoluşçu felsefe akımı içerisindeki filozofların varlık ve öz hakkındaki düşüncelerindeki ayrım, kapatılamayacak veya birleştirilemeyecek kadar fazladır. Dolayısıyla burada da böyle bir çabaya da girilmemiştir. Aralarındaki fark, temel çizgileriyle ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda özcü felsefede, bir özün varlığı ontolojik olarak kabul edildiği için her şeyin oluşumunda bu çekirdek, tohum, temel, ana unsur, merkezi konum gibi durumların nitelendirdiği öz başlangıç için önemli bir etki ve yere sahip olmaktadır. Fakat varoluşçu felsefe akımından varlığın önceden verilmiş olması ve özün sonradan o varlık üzerinden oluşturulması durumu ile özün önceden verilmesi ve varlığın o öz üzerine şekillendirilmesi durumu öncelik ve sonralık bakımından ön plana çıkmaktadır. Dolayısıyla aralarında bu kadar farklılık olmasına rağmen, varlık ve öz anlayışını birbirinden ayrı olarak düşünmek ve bu şekilde varlığı anlamlandırmak ve ele almak pek mümkün olmamaktadır.

1. Varlık-Varolan-Varoluş

1.1 Varlık-Varolan

Burada, varlık ve var olan kavramlarını anlam- içerik bakımından birbirini etkileyen ve tamamlayan nitelikte olduğu için, ikisini tek ve aynı başlıkta ele almaya çalıştık. Bu iki kavram arasında yoğun ve kuvvetli bir bağ vardır.¹ M. Heidegger felsefesi, özellikle varlık ve var olanlar

¹ Hamdi Bravo vd. (ed.), *Çağdaş Fransız Felsefesi* (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2019), 156.

arasındaki ontolojik farka odaklanan karakterleriyle, en az F. Nietzsche felsefesi kadar, farklılık tartışmalarına katkıda bulunmuştur.²

“Varlık, var olan şeylerin toplamı veya bütünü; var olan her şeyin sahip olduğu veya sergilediği temel özellik ya da sıfat. Görünen veya değişen şeylere karşı, kalıcı gerçeklik.”³

Varlık bir alandır, tek olandır, en son olan şeydir. Bu nedenle varlık kavramında çokluk ekleri kullanmak yerine ‘var olan’ kavramının kullanılması daha uygun olarak değerlendirilmiştir. Çünkü varlık anlayışı ve kavramı içerisinde, var olan birçok şey bulunmaktadır.⁴ Var olanı maddesel, manevi, organik, ruhsal ve ideal şeyler vs. şeklinde sınıflandırmamız mümkündür. Ancak ‘varlık’; ‘var olan’ kavramlarının net bir şekilde ve açıkça tanımını yapmanın pek mümkün olmadığını söyleyebiliriz.

Varlık kavramı felsefenin çokça kullandığı temel kavramlarından biridir. Öncelikle bu kavram, Parmenides düşüncelerinde gözümüze çarpmaktadır. Varlık, genellikle hakikat olan varlık ve zihinsel varlık olmak üzere iki şekilde kategorize edilmiştir. Hakiki varlık, daima varoluş olarak betimlenir ve ele alınırken, tefekkür-i varlık, öz olarak ele alınır ve değerlendirilir. Gerçek varlık, hakikat olma vasfını nesnelere, olaylardan ve kişilerden alır.(Uzay zaman içidir anlayışı hâkimdir.) Ancak düşünsel varlık, fenomenolojik olarak algılanamadığı için tam olarak bu varlığın hakikiliği yoktur. (Uzay zaman dışıdır.) Bu anlamda değerler, matematik ve mantığın kavramları düşünsel varlık alanına giren temel alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵

Bir şeyin tanımının yapılabilmesi için başka şeylerle karşılaştırılması icap etmektedir. Dolayısıyla ‘var olan’, ‘varlık’ kavramları son bir şeyin kavramları olduğu için tanımlanması imkânsız olmaktadır. Bu imkânsızlığın temel sebebinin de aralarındaki farklılıktan kaynaklandığını düşünebiliriz. M. Heidegger felsefesine göre, metafizik düşünce geleneği, varlık ve var olanlar arasındaki ontolojik ayrımı ortadan kaldırmak için, varlığın anlamının da unutulmamasına bağlı olarak, aralarındaki farklılıkları yadsıyıcı bir mahiyete sahiptir.⁶

Varlık olarak nitelendirilen şeylerin ve var olan olarak belirtilen şeylerin, son şey olmaları mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla bitmiş olmamaları, felsefe düşünürlerini şaşırtmaktadır. Bu nokta felsefe görüşlerinin, gerçek ile alakası olmayan bir yola sapmalarına neden olmaktadır. Felsefi düşünürler varlığın arkasında sürekli bir şeyler aramaktadırlar ve bu arayış da sanırım yalnızca ‘Var Olan’ı tanımlamak için müracaat edilmiş bir yöntem olarak karşımıza çıkmaktadır. İlk Çağ düşünürlerinden modern dönem filozoflarına kadar birçok filozof bu konu ile ilgili kafa yormuş ve bu durumu kendince bir adlandırma yoluna gitmiştir.⁷

Felsefe tarihinin cahili olmak, onu tekrarlamaya mahkum olmaktır. Varoluşçuluğun büyük bir bölümü belli felsefe teorilerin bir “saçmaya indirgeme” durumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Özellikle zihin felsefesinde, duygularda ortaya çıkan ‘benim korkum’ ‘beni korkutan şeyden kurtulmaya yönelik bir girişimdir. Kierkegaard estetik-olana, trajik acıya ve bu acıyı hissetmemizin sebebine ilişkin tartışmasının akışı içerisinde geliştirdiği analiz, bir insanın başına gelen şeyi evrendeki bir kusura bağlı görmek arasındaki ayrım hakkında geliştirilen

² Kasım Küçükcalp, Çağdaş Felsefe Farklılık Tartışmaları(Bursa, Emin Yayınları, 2016), 21.

³ Ahmet Cevizci, Felsefe Sözlüğü, (İstanbul, Say Yayınları, 2012), 439.

⁴ Sina Kabağaç - Erdal Alover, *Latince-Türkçe Sözlük* (İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1995), 228.

⁵ Bedia Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, (İstanbul, İnkılap Kitapevi Yayınları, 1998), 189.

⁶ Küçükcalp, Çağdaş Felsefe Farklılık Tartışmaları, 47.

⁷ Takiyettin Mengüşoğlu, Felsefeye Giriş, (İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000), 115.

parlak bir analizdir. Heidegger'in zamansallık konusunda ve zamansallık deneyimi konusunda Augustinus'u dünyevileştirmesi önemli bir yer tutmaktadır.⁸

Varoluşçu felsefe düşünürleri artık 'varlığı' ve 'var olanı' tanımlamadan vazgeçmişlerdir. Günümüz ontolojisinde 'varlık' ve 'var olan'ın kendisi en son şey olarak görülmektedir. Bunun sebebi olarak ise, varlığın algılanabilen yönleri, bize varlığın ve var olanın arkasında olan veya fenomen alanına çıkmamış olan herhangi bir metafizik kaynaktan haber vermiyor olmaları gösterilebilir. Varlık ve var olan kendisini algılanabilmelerinde bize göstermektedir. Dolayısıyla varlığın çift yönünden bahsetmemiz mümkündür Bu iki yön ise varlığın kendi başına olan olması durumu ve varlığın görünüşüdür. Bu tarzda bir algılaşın en iyi örneğini Kant vermiştir. Kant'a göre 'kendi başına' olan varlık, bilinmeyen bir varlık alanıdır. Bu nedenle bilinen alan ancak bu varlığın zaman-mekân içindeki görünüşü olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

Varoluşçuluk düşüncesinin ülkemizin düşünce yaşamına yansımaya gelince: Varoluşçuluk akımı, ülkemizde özellikle 1950'li ve 1960'lı yıllarda egemen oldu. 1970'lere doğru gelindiğinde yerini yavaş yavaş Marxçı tarih öğretisine ve 70'lerden sonra da güncellik kazanan yapısalcılık akımına bıraktı. Sözü ettiğimiz yansıma, ilk dönemlerde felsefeden çok edebiyat düzleminde gerçekleşti. Edebiyatla zaten içten bir ilişkisi bulunan varoluşçuluk akımının temel düşünceleri büyük ölçüde Albert Camus'nun 'Saçma' öğretisini ortaya koyduğu çalışmalarda okura ulaştı. Ülkemizde varoluşçuluk akımının Sartre'ın felsefesiyle özdeşleştirilmiş olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz."¹⁰

Genel olarak düşündüğümüzde, insanların düşünmelerini, konuşmalarını, anlamlandırmalarını, yorumlamalarını vs. sınırlandırmak ve engellemek mümkün değildir. Çünkü insanoğlu akıl sahibi bir varlıktır. J. S. Mill bu konuda, akıl sahibi insan ve hatta toplumlarında akıl hâkim olduğundan dolayı, onların hiçbir düşüncesinin tutuklanamayacağını ileri sürmektedir. Bu nedenle varoluşçuluk anlayışının temellerini oluşturan kavramlardaki anlam farklılıkları ve kavram çeşitlilikleri çok normal bir şey olarak değerlendirilmektedir.¹¹

Varoluş felsefesinde 'kendi başına varlık'¹² kavramıyla ortaya konulmak istenen şey şudur: Var olan ve varlık öznenin, insanın ya da metafizik bir varlığın herhangi bir eylemi sonucunda oluşmaz. Var olan, insana ya da insanüstü bir şeye mahkûm değildir. Var olan, aslında ne ise odur. Var olan, insanların onu bilmesine ya da tanınmasına, insanın onun ile ilgili görüşlerine karşı bağımlı değildir. Fakat diğer taraftan var olan ile diğer her şey arasında samimi bir münasebet olduğu söylenebilir. Yani, her şey bir başka olan her şeye bağlıdır. Dolayısıyla, aslında ilişkilerden kopmuş hiçbir şey yoktur.¹³

Varoluşçuluğa göre felsefenin birincil sorunu tüm uzanımı içinde varoluş değil, insan varoluşudur.¹⁴ Ayrıca altı varlık modalitesinden söz edebiliriz. Bunlar sırasıyla; Zorunluluk, Gerçeklik, Olanak, Rastlantısal, Gerçek olmamak, Olanaksızlık şeklinde sıralanabilir. Varlığın bu modalitelerinin bazıları olumlu bazıları ise olumsuz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütün

⁸ Alasdair MacIntyre, *Varoluşçuluk*, çev. Hakkı Hünler (İstanbul: Paradigma Yayınları, 2001), 71-72.

⁹ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 117.

¹⁰ Emmanuel Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, çev. Serdar Rifat Kırkoğlu (Ankara: Fol Yayınevi, 2019), 36.

¹¹ Murat Bayram-Halis Çavuşoğlu, "John Stuart Mill'in Yarıcı Anlayışında Özgürlük", *DÜSBED*, Nisan, Cilt: 8 Sayı: 16, (2016): 413.

¹² Jean Paul Sartre, *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*, çev. Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen (İstanbul: İthaki Yayınları, 2018), 61.

¹³ Mengüşoğlu, *Felsefeye Giriş*, 117.

¹⁴ Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, 52.

bunların tamamı var olanın tarzlarını oluşturmaktadır. Olumlu olarak nitelendirilen, zorunluluk, gerçeklik, olanak modaliteleri arasında sağlam bir etkileşim olduğunu söyleyebiliriz. Bunu da bir örnek vererek izah etmeye çalışalım. Zorunluluk kendisinden sonra gelen hakikiliği ve olanağı içine alır.¹⁵ Gerçeklik ise olanağı içine alır. Dolayısıyla zorunluluk modalitesi belirlenmişliğin tam olan bir modalitedir. Çünkü bir şeyin zorunlu olabilmesi için, gerçek olması gerekir. Ancak bir şeyin gerçek olabilmesi için de daha önce imkân dâhilinde olması lazımdır. Bu nedenle zorunluluk, gerçeklikten, gerçek de ihtimalden fazla olan bir varlık tarzları olarak görülmektedir.¹⁶

Varlık, oluşun varlığıdır, bundan ötürü oluşan ötesindedir. Varlık hiçbir olumsuzlama içermez, kendinde varlıktır.¹⁷ Kendinde varlık, ne mümkün olandan türetilebileceği, ne de zorunlu olana indirgenebileceği anlamına gelmektedir. Kendinde varlık, asla mümkün ve imkânsız değildir. O vardır.¹⁸

Bütün bunlara bağlı olarak, olumsuz olarak nitelendirdiğimiz, rastlantısallık,¹⁹ kurgusal olmak, olanaksızlık varlık modaliteleri arasında ise farklı bir şekilde ifade edilebilmektedir. Olanaksızlık, aslında varlığın neredeyse hiçbir bölümüne sahip değildir. Ancak rastlantı, bir olay veya durumda bir mecburiyetin bulunması demektir. Fakat gerçek olmama durumu da varlık tarzının rastlantısal olması, olanaksız varlık tarzının da gerçek olmadan daha az olduğu söylenebilir mi? Şüphesiz söylenemez, çünkü kurgusal olma rastlantısal, imkân dışılık da gerçek olmamayı içine alamaz.²⁰

1.2 Varoluş

“Dış dünyada insan bilgisinden bağımsız olarak gerçekleşme, mekân ve zaman içinde potansiyel değil de aktüel bir varlığa sahip olma durumudur. Bir şeyin aslı doğasından dolayı olması gereken şeyi ifade eden öze karşı olarak, o şeyin her ne ise öyle olması durumudur.”²¹

Başka bir deyişle “varoluş kavramını tanımlamak için yapılan herhangi bir girişimden ve varoluşun herhangi bir mihenk taşından söz edilemediği”²² için varoluş, her ne kadar varlık ile birlikte ele alınsa da o sabit olmayan soyutlama ve teorilere karşıt bir biçimde, tanımlanamayan bir mahiyete sahiptir. Varoluş, aslında var olan veya hakikate dayalı olarak var olan, özün zıttı olan, ne ve nasıl sorularının olduğu çok önemli olmayan bir şeydir. Ancak var olduğu olgusu önemli olan, her türlü temel yönlerinin dışında, burada olan ve nitelikçe belirlenmemiş olan vs. şeklinde tanımlanabilir.²³

¹⁵ Gürsoy, *Varoluş ve Felsefe*, 64-66.

¹⁶ Mengüsoğlu, *Felsefeye Giriş*, 136.

¹⁷ “Varoluşçuluk II”, 229.

¹⁸ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 41.

¹⁹ Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, 168.

²⁰ Mengüsoğlu, *Felsefeye Giriş*, 137.

²¹ Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü*, (İstanbul, Paradigma Yayınları, 2003), 408.

²² Gabriel Marcel, *The Mystery of Being 1 Reflection & Mystery*, çev. G. S. Fraser (Great Britain: The Harvill Press Ltd., 1950), 89.

²³ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 190.

Varoluşçuluk, temelde varoluş kelimesinden yola çıkmakla birlikte, varoluşçuluk varoluşun ilk olma vasfını benimseyen bir kuram olarak karşımıza çıkar. Peki, ama bu öncelik neye göre bir önceliklidir? Tabii ki bu öncelik öze oranla ele alınmış bir öncelik olarak değerlendirilmektedir.²⁴

Varlık neyse odur, kendi içinin varlığının ne değilse o olan ve ne ise o olmayandır. Varlık kendisiyle bağlantılı değildir, kendidir ve kendindedir.²⁵

Varoluşçu felsefenin önemli bir filozofu olan Sartre, çok karmaşık ve çok şaşırtıcı bir kişiliğe sahip olsa da modern dönemde ön plan olan varoluşçu düşünürler arasında sayılmaktadır. Dolayısıyla, çağdaş felsefenin büyük bir bölümü ve Fransız felsefesinin neredeyse tamamıyla birlikte felsefe alanında çok etkili olan düşünceleri ile geniş okur kitlesine hitap ettiğini söyleyebiliriz. Sartre esas bir varoluşçu özgürlük filozofu, politik bakımdan angaje bir entelektüel ve yaşamın sonrasındaki dönemlerinde Marksizm teorisyeni olarak nitelendirilebilir. Ancak O, bir varoluşçu düşünür olarak daha önce Nietzsche ve Kierkegaard gibi filozoflarda görülen konuları ve aynı zamanda Heidegger'in ilk dönemlerindeki felsefesinde daha ontolojik bir görünüm altında ortaya çıkan birçok felsefi konuları yeniden işlemiştir.²⁶

Varoluşçuluk, insanların daha az düşünmeye meylettiği ve dolayısıyla daha az düşündüğü olgusuna dikkatleri çekmektedir. Varoluşçuluk, insanların yaşadığı dünyada bir hermeneutik, bir maksat ve bir gerçeklik olmadığını ortaya koymaktadır. Hatta bu durumun saçma olduğunu bile savunanlar olmuştur. Ona kişisel insanın belli bir anlam yükleyebileceğini ifade etmektedirler.²⁷

Varoluşçuluk felsefesinden hareketle, kavramlara yüklenen anlamsal farklılık sorununu tespit etme ve bir parça anlam karmaşasını burada çözmeye çalıştım. Ve bu anlamsal benzerlik-çelişki problemini, kavramsal epistemolojideki kullanımını ortaya koyarak aydınlattım. Makaledeki perspektif dikkate alındığında, varoluşçu bir bakış açısı geliştirmeye ve ortaya koymaya çalıştık. Varoluşçuluk, genel olarak insanın varoluşsal durumunu betimleyen bir felsefeyi ve varoluşçuluğun temellerini teşkil eden kavramların arasındaki korelasyonu öngörmektedir.²⁸ Bu bağlamda Tillich felsefesinde korelasyon, insanın varoluşsal durumunun çağdaş felsefe tarafından tespit edilebileceğini, fakat insanın varoluşsal sorunlarının ancak felsefe ile mesajın korelasyonu sonucunda cevaplandırılabilirliğini düşünmüştür.²⁹

Varlığın, gerçek şeyleri düşsel ya da kurgusal şeylerden ayıran temel özelliğini varoluş olarak değerlendirebiliriz. Felsefe literatürüne ise varoluş kavramı öz ile olan karşıtlığı üzerinden dâhil

²⁴ Cevzici, Felsefe Sözlüğü, 442.

²⁵ Sartre, *Varlık ve Hiçlik*, 40.

²⁶ David West, *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş* Rousseau, Kant, Hegel ve Nietzsche'den Heidegger, Foucault ve Derrida'ya, çev. Ahmet Cevzici – Hüsametdin Arslan (İstanbul, Paradigma Yayıncılık, 2016), 228. 38-39.

²⁷ Cevzici, Felsefe Sözlüğü, 442.

²⁸ Latif Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, (Ankara, Elis Yayınları, 2013), 20-21.

²⁹ Latif Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, 26.

olmuştur. Yirminci yüzyılda ise varoluş genellikle, kendi varlığının bilincinde olmakla yetinmeyip, varlık sorusunu sorabilen insanlar için de kullanılmaya başlamıştır.³⁰

Skolastik felsefe düşünürlerinde varoluş, her var olanın ve her hakiki olanın gerçekliğidir. Dar anlamda varoluş, uzay ve zamanda, burada ve şimdi var olmandır. Egzistansiyel felsefede varoluş, modern çağın varoluş felsefesinin kurucusu Kierkegaard'ın düşüncelerine bağlı olarak: insanın varoluşu ile alakalı olarak ifade edilmektedir.³¹ Orta Çağ felsefesinde varlık ve öz ayrımı yerini ve önemini korunmakla birlikte, özü ve varlığı sadece bir ve tek olan Tanrı olarak kabul edilmiştir. Dolayısıyla özün bir şeyin doğasını ifade ettiği bir yerde varoluş o şeyin var olma, fiilen o şeyin mevcut bulunma olgusuna karşılık gelir.³²

2. Varoluşçuluk Nedir?

Varoluşçuluk, varlığa ilişkin olan bütün araştırmaları kapsamaktadır. Dolayısıyla varoluşçuluk akımı ve düşünürleri, var olanların aralarından bir seçim yapmak durumunda olduğu farklı imkânlarla karşılaşmayı gerektirebilmektedir. Diğer bir deyişle varoluşçu felsefe, geleneksel olarak bilinen felsefenin işlediği konular gibi varoluşun özden önce geldiğini öne sürmektedirler. Bunun yanı sıra insanın, önce var olduğunu daha sonra ise insanın kendisini tanımlayıp ve özünü yarattığını söylemektedirler.³³

Bunların yanı sıra, teori dünyasındaki dramatik olarak gerçekleşen farklılaşmalar, sosyal ve ekonomik alanlardaki hızlı değişimlere aynı ölçüde paralel olarak etkili olmuştur. Savaşın sonra Fransa'ya baktığımızda, oradaki fikrî sahne Marksizm, varoluşçuluk ve fenomenoloji gibi alanlar ile birlikte, bunların kendi aralarında bir sentezleme girişimleri de ön plana çıkmıştır.³⁴

Varoluşçuluk, genel olarak insanın varoluşsal durumunu betimleyen bir felsefeyi ve varoluşçuluğun temellerini teşkil eden kavramların arasındaki korelasyonu öngörmektedir. Varoluşçuluk, pek çok yönüyle radikal(tarihsel başkaldırı- metafiziksel başkaldırı) bir felsefe akımı olarak kabul edilmektedir. Ancak insanlara temellerini oluşturma imkânını veren şansların ve oluşumların, onun çevresindeki şeyler ve başka insanlar ile aralarındaki bağlantılar tarafından yaratıldığı ifade edilebilmektedir. Dolayısıyla varoluş, her zaman dünyadaki bir varlık olma ve seçimi sınırlayan ya da koşullara bağlayan somut ve tarihsel olarak belirlenmiş bir tarzda oluşmak durumunda kalmıştır.³⁵

Varoluşçuluk akımı, büyük ölçüde Kierkegaard'ın başlatmış olduğu çağımızın bir felsefi akımı olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla varoluşçu felsefe düşüncesini, öz olarak alan bütün düşünsel uğraşlara verilen ad olduğunu ifade edebilmekteyiz. Özellikle varoluş ve öz

³⁰ Cevizci, Felsefe Sözlüğü, 441- 442.

³¹ Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, 190.

³² Ahmet Cevizci, *Paradigma Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Paradigma Yayınları, 1999), 888.

³³ Halis Çavuşoğlu, "Genel Olarak Varoluşçuluğa Bakış ve Varoluşçuluk Çeşitleri", JSHSR, Vol: 4/ Issue:12, (2017): s. 773.

³⁴ Steven Best ve Douglas Kellner, *Postmodern Teori*, çev. Mehmet Küçük (İstanbul, Ayrıntı Best Yayınları, 2011), 34.

³⁵ Tokat, *Varoluşçu Teoloji*, 20-21.

anlayışlarının öncelik ve sonralık anlayışı ile ön plana çıkan varoluşçu felsefenin temsilcilerinden J. P. Sartre'a göre, "varoluş özden önce gelir". Martin Heidegger' e göre ise, "insanın özü varoluşundadır".³⁶

"Varoluşçuluk, özellikle de ateist veya hümanist boyutları çerçevesinde, evrenin akıl ile anlaşılabilir bir yapıya sahip olan bir gelişme doğrultusu olmayıp, özü itibariyle anlamsız ve saçma olduğunu evrenin rasyonel bir tarafının olmadığını, evreni anlamının insan tarafından verildiğini öne sürer. Böyle bir evrende, insanın hazır bulduğu ahlak kuralları olmadığından; varoluşçuluk, ahlaki ilkelerin, kendi eylemleri dışında, başka insanların eylemlerinden de sorumlu olan insan tarafından yaratıldığını savunur."³⁷

Yukarda bahsettiğimiz üzer, J. Macquarrie'a göre, yirminci yüzyılda seküler ve ateist yönüyle bilinen varoluşçuluğu, kaygı, düşmüşlük, ölü, suçluluk ve otantik varoluş arayışı ve uzun zamandır ihmal edilen fenomenler üzerindeki vurgusu dikkatleri çekmiştir. R. Bultmann'ın bakış açısıyla bakıldığında, varoluşçu teolojinin Hıristiyanlık üzerinde etkisi daha geniş ve derin olmuştur. Her şeyden önce varoluşçuluk insandan hareket etmektedir. Ve hatta varoluşçuluğa göre insan, daha tamamlanmamış bir proje olarak değerlendirilmektedir. Çünkü sürekli, insan varlığını analiz etmek üzerine çalışmalarını sürdürmektedir. Fakat insanın bireysel varlığı ve doğadaki objeler arasında tam bir ayırım yapma yöntemini kullanmaktadır.³⁸

3. Öz Kavramı

Öz terimini felsefeye kazandıranın, ontoloji anlayışı varlık ile başlayan ve töze(cevher) anlayışına – öz fikrine doğru ilerleme ile bilinen Aristoteles olduğu bilinmektedir. Ona göre öz, ortak doğayı ifade eder. Klasik felsefede öz, herhangi bir şeyin ne olduğunu ortaya koyan bir alan olarak nitelendirilmektedir.³⁹ Bu bağlamda, insanoğlunun kendi öz benliğini ve eylemlerini belirlemesi ve varoluşunun akışını kendi bedensel ve zihinsel yöntemleriyle belirlemesi düşüncesi, insanın ontolojik konumunun belirlenmesi açısından 17. ve 18. yüzyıla kadar gittiğimizde, insanın varlık ve öz durumunun, bu düşüncede mihenk taşı olarak kabul edildiğini görebiliriz.⁴⁰

M. Heidegger felsefesi, varoluşun özden önce geldiğini vurgulayan anlayışlarıyla tebarüz eden ve metafiziksel düşünce geleneğine ait olan tüm özcü düşünce tarzlarına bu gerekçeyle karşı çıkan varoluşçu felsefe anlayışlarını içerisinde barındırmaktadır.⁴¹

"Varoluşçuluk ise tam tersini öne sürer bunun: İnsanda, ama yalnız insanda varoluş özden önce gelir. Bu demektir ki, insan önce vardır; sonra şöyle ya da böyle olur. Çünkü b,

³⁶ Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, 191.

³⁷ Cevizci, Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü, 409.

³⁸ Tokat, Varoluşçu Teoloji, 17-21.

³⁹ Cevizci, Felsefe Sözlüğü, 339-340.

⁴⁰ Gürsoy, *Varoluş ve Felsefe*, 131-132.

⁴¹ Küçükalp, Çağdaş Felsefe Farklılık Tartışmaları, 12.

özünü kendi yaratır. Nasıl mı? Şöyle: Dünyaya atılarak, orada acı çekerek, savaşarak yavaş yavaş kendini belirler. Bu belirlenme yolu hiç kapanmaz, her zaman acıktır.”⁴²

Varoluşçu felsefe öz felsefesine bir tepki olarak ‘varoluşun bir dizgeye indirgenemeyeceği’ önermesini bilgi kuramı anlayışının merkezine oturtmuştur.⁴³

Öz kavramı, İngilizce temel anlamında, Yunanca zat, mahiyet anlamında ön plana çıkmaktadır. Varoluşçulukta ise, varlığın aslını kuran, oluşturan, yapan şey ve temel özellik anlamında kullanılmaktadır. Öz aslında, bir şeyin ne olduğu sorusuna cevap vermektir, bir şeyin nasıl meydana geldiğini ortaya koymaktır. Yani öz, bir şeyi o şey yapan bir özellik barındırmaktadır.⁴⁴ İlk Çağ filozofları, varlığın bir öze sahip olarak dünyada var olduğunu öne sürdükleri için özün, varlıktan önce geldiği düşüncesini de benimsemiş olmaktadır. Bu bakış açısına göre, “özsüz, bir varlık yeryüzünde bulunmaz. Öz, bir şey, bir nesne olmamakla beraber, tam manası ile yok olan bir şey, bir yokluk değildir. Dolayısıyla özün varlığı, mümkün olan varlıktır.”⁴⁵

Bir şeyi; o şey her ne olarak var ise ve biliniyor ise onu o yapan ve kendisi olmadan varlığını idame ettiremeyen şeydir. Öz veya cevher Aristoteles’deki görüş ile “Bir şeyin var olması için kendisinden başka hiçbir şeye muhtaç olmamasıdır” şeklinde ifade edilebilir. Bu bölümde öz, bir varlık veya bir nesne veya bir şeyin;

1) Temel ve mecburi tanımlayıcı özelliğini

2) Bir şeyin öz ve son gücünü ya da,

3) Bir şeyin mecburi olan iç iletişim alanını veya işlevselliğini tanımlar.⁴⁶

Bunların dışında Nietzsche insanın ontolojik söylem ve eylemler, acı çekebilen bir yaşamı kendi varlık ve öz anlayışı bakımından kahramanca kendi seçimleri olarak olumlayan ve yaşayan “yüksek seviyedeki insan tipi” olarak nitelendirmektedir. Oluş serüveninden dolayı henüz tamamlanamayan varoluşsal serüveni ve varlığın özünü oluşturan üstün insan anlayışında, insanın varlık durumu, yaşam güçlükleri karşısında sergilediği ontolojik eylem ve ifadeler ile tek başına başa çıkma ve kendi varlık durumunun özünü oluşturma isteği ile dolu olduğu için önemli bir yere sahiptir.⁴⁷

Öz, bize var olan bir varlığın ne olduğunu göstermektedir. “Bu bir tezdır, O bir hayvandır.” Fakat bu ifadeleri kullanmakla, aslında biz tezin veya hayvanın ne olduğunu belirtmiş olmamaktayız. Böyle söylemekle biz tezin ve hayvanın, sadece belli bir türün bütün varlıklarının taşıdığı genel özelliklerini belirtmiş olmaktayız. Bu nedenle de, evrensel anlamda olması gereken öz, bireyselleşmiş bir yapıya sahip olmuş olmaktadır. Bütün bunların yanı sıra kavramsal olarak öz, kalıcı olan, değişikliğe uğramayan, gelip-geçici bir özelliği olmayan, her zaman var olmakta olan ve her zaman aynı kalan şey olarak açıklanmaktadır. Veya bir şeyin

⁴² Jean Paul Sartre, *Varoluşçuluk*, çev. Asım Bezirci (İstanbul: Say Yayınları, 2018), 8.

⁴³ Mounier, *Varoluş Felsefelerine Giriş*, 15.

⁴⁴ Akarsu, *Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 143.

⁴⁵ Nurettin Topçu, *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi* (İstanbul: Dergah Yayınları, 2020), 22-23.

⁴⁶ Cevizci, *Paradigma Felsefe Terimleri Sözlüğü*, 308.

⁴⁷ Friedrich Wilhelm Nietzsche, *İyinin ve Kötünün Ötesinde*, çev. Orhan Tuncay (İstanbul: Gün Yayıncılık, 2003), 12.

bireysel olarak ve gerçek olarak sadece kendisine has olan şekli veya sadece kendisine özgü olan belirtisi olarak, öz açıklanmaktadır. Metafizik anlayışında da öz terimi, kendinde varlık olarak fizikötesi alanın konusu olarak karşımıza çıkmaktadır. Materyalist felsefede ise, öz derken; kabuğun veya kışırın içi ve çekirdek-lüb anlamında kullanılmaktadır.⁴⁸

Aslında öz kavramı kullanıldığında, evrensel öz tanımının kastedilmiş olması gerekmektedir. Mesela; bir hayvanı ele aldığımız zaman, hayvanın özünde onu hayvan yapan temel özellikler vardır. Bunların birinin bile eksikliğinde hayvanın varlığından söz etmemiz olanaksız veya imkânsız olabilir. Sözelimi hayatı var ama hareket veya ifade edebilme özelliği veya algılayabilme özelliği gibi bazı özellikleri olmadığında bir bitki olabilme veya hayatı olmadığında bir taş olabilme özelliği gösterebilmektedir. Yani, hayvani özellikler dışında başka özelliklere de sahip olduğu için hayvanın varlığından söz edilememektedir. Fakat özün, bir şey olmadan da hiçlik olduğunu söyleyemeyiz. Kendisinin oluşabilmesi veya kendini gerçekleştirebilmesi için bütün bunlar diğer varlıkların var olmalarını gerektirmez. Çünkü özün varlığı olabilirlik yani mümkün olabilirlik içermektedir.⁴⁹

İnsanların yeryüzünde herhangi bir şeyi, gerçek varlık alanında gösterememesine rağmen ileride gerçekleşebilir bir olasılık taşımaktadır. Bu bağlamda öz, bir şeyi o şey yapan, zorunlu olarak ortaya konmasını gerektiren ana niteliklerin bütünüdür. Bu niteliklerin olmayışı, o varlığı kendisi olmaktan çıkarır ve başka bir şey olmasına neden olur. Sartre'a sorarsanız, "Varoluşçuluğu okurlara tanımlamak mı? Çok kolay bir iştir bu! Felsefe terimleriyle söylersek, her nesnenin bir özü, bir de varlığı vardır. Öz, sürekli nitelikler topluluğu demektir. Varlık ya da varoluş ise dünyada etkin olarak bulunuş demektir. Çoğu kimseler özün önce, varoluşun sonra geldiğine inanırlar. Bu düşünüş köklerini dinden alır. Bir ev kurmak isteyen kimsenin, ne biçim bir nesne yaratmak istediğini iyice bilmesi gerekir: Burada öz, varoluştan önce gelir. İnsanları Tanrı'nın yarattığına inanan kimseler ise şöyle düşünürler: Tanrı, insanları kendindeki insan düşüncesine, göre var eder. Öte yandan, inançsız kimseler de şu geleneksel görüşe bağlanırlar: Nesne, ancak özüne uyduğu zaman var olur. Nitekim XVIII. yüzyıl hep şuna inandı: Bütün insanlara özgü ortak bir Öz vardır; bu değişmez özün adı insan doğasıdır.⁵⁰

Bu bağlamda her insan varlığı hakkında yapılan söylemler ve hareketler, onun ontolojik konumu açısından, varlık ve öz kavramlarının varoluşsal olarak birbirinden ayrı olarak ele alınamayacağını göstermektedir. Dolayısıyla insanın varoluşsal serüveninde varlık ve öz arasındaki ilişki, bir bütünlük içerisinde insanın ontolojik durumunun ortaya çıkarılması için göz ardı edilemeyecek kadar önemli bir konuma sahip olmuştur.⁵¹

Bizler herhangi bir varoluştan ortaya çıkmadık; bizim yapımıza uygun olan varoluştan ortaya çıktık, bundan dolayı da önceliği öze vermemiz gerekmektedir. Özcü düşünceye sahip olan

⁴⁸ Akarsu, Felsefe Terimleri Sözlüğü, 143.

⁴⁹ Paul Fonlguie, Varoluşçunun Varoluşu, çev. Yakup Şahan (İstanbul, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 1998), 30.

⁵⁰ Sartre, Varoluşçuluk, 7-8.

⁵¹ Sören Aabye Kierkegaard, Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe, çev. Doğan Şahiner (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2005), 47.

düşünürler bu düşünceler üzerinde durmamaktadırlar. Ama özlerin ne oldukları sorusuna üç şekilde cevap verdikleri görülebilmektedir. Bunlar;

- Olay bilimsel özcüler

- Kavramcı özcüler

- Din bilimsel özcüler şeklinde sıralanır.⁵²

Bu bağlamda varoluşçuluk insanın ontolojisinde, özcü düşüncenin akılcılık adına aşkın hakikatin soyutlanması durumunun aksine, insanın varoluşunu doğrudan ve bireysel deneyimlerde anlayabileceğimizi savunur. Ayrıca özcü düşünce, insan varoluşunun ve anlamının, bir öz tarafından belirlendiği düşüncesini de ortaya koymaktadır.⁵³

3.1 Olaybilimsel Özcülük

Olaybilimcilik; maddesel dünyanın varlığı konusunda açılmış olan tartışmalar olarak değerlendirilebilir.⁵⁴ Dolayısıyla aşkın varlık olan Tanrı ile nesnel varlık olan Tanrı dışındaki var olan şeyler arasında zahiren bir yakınlık ve etkileşim olduğu söylene de, ontolojik ve teolojik açıdan ciddi farklılıklara olduğu net bir şekilde görülebilmektedir. Dolayısıyla temel felsefi işlemimizle, nesnelere bağlayan ontolojik prangalarımızdan kurtulmuşsak mistisizm ve aşkınlık anlamını teolojik olarak tam bir şekilde kavrayabiliriz. Hatta insan özne ve nesne ayrımını aşarak özne-nesne bütünleşmesine ulaşır ve bu durumda nesnellik bile yok olabilir. Bu bağlamda özellikle Orta Çağ'ın teoloji düşüncesine damgasını vuran Plotinos'da görülen özne ve nesne birliği gerçek bir uyanma biçimi olarak insanların ve nesnelere Tanrısalla bir olduğunu ifade etmektedir.⁵⁵ Bu bağlamda Orta Çağ'daki düşünürlere göre ise, tek bir özün iki tane metafizik ögesi vardır. Mesela; hayvan özünün, bedeni maddesidir; ruhu ise biçimdir. Bunların bu farklı görünüşleri bizi aldatmasın. Çünkü bunların çalışmaları birbirinden ayrı düşünülemez ve birbirinden ayrılamaz. Bedenin aldığı izlenimler veya algılamalar ruha yansır ve manevi fikirler oluşur. Böylece dış dünyanın anlaşılması sağlanmış olmaktadır.

Var olanın varlığına yönelik araştırmalar yapmakla yetinip, aslen varlığın anlamını irdelemeden geçiyorsa, o da safiyane ve gayri şeffaf kalmak durumundadır. Bütün ontolojiler, evvela varlığın anlamını yeterli ölçüde aydınlatmadıkça ve bu aydınlatma işini temel görev olarak kavramadıkça esasen kor ve öz amacından sapmış kalırlar.⁵⁶

Bütün bunlara rağmen, Descartes bunların yukarıda bahsettiğimiz kuramlarını kabul etmemektedir. Ona göre ise insan bir ruhtur. Ruhun bedenle bir ilişkisi bulunmamaktadır. Beden ile ruh arasındaki ilişki hayvan ruhları ile kurulabilmektedir. Böyle olunca da ruh kendi sınırları içerisine kapanmış olarak bulunmaktadır. Bu nedenle elde edilen öznel izlenimler

⁵² Paul Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 30.

⁵³ Çınar, *Varoluşçu Teoloji Paul Tillich'te Din ve Sembol*. (İstanbul: İz Yayıncılık, 1. Basım, 2007), 35.

⁵⁴ Foulquie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 31.

⁵⁵ Karl Jaspers, *Felsefe Konuşmaları - Felsefeye Giriş*, çev. Abdurrahman Aliy (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2018), 26-27.

⁵⁶ Martin Heidegger, *Varlık ve Zaman*, çev. Kaan Ökten (İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2018), 32-33.

dışında hiçbir şey var olmadığından, var olan sonucun doğruluğunu kontrol etmek olanağı kalmamaktadır. “Kant bizim için sadece olaylar vardır. Onun (Noumen) dediği nesnelere kendilerine ulaşmak bize hiçbir zaman verilmemiştir. Fakat olayları açıklamak için bunlar gereklidir. Kendin, (En son) numenler vardır. Biz bu dış dünyayı bilemeyiz ama bu dünya vardır.”⁵⁷

Bu konuyla ilgili olarak Kant, her şeyi sadece olaylar çerçevesinde kavrayabileceğimizi söylemektedir. Ona göre var olan her şey bir öze sahip olmaktadır. Var olan bizim bilgimizin dışında kalsa bile onun varlığı açısından herhangi bir eksiklik olduğunun sonucuna ulaşamaz. Bilgimizin dışında da olsa vardır. Ayrıca Heidegger, varoluşu skolastik kökenlerinden ayırarak, Sartre’ın varoluşçu düşüncesinden farklı bir bakış açısı ortaya koymuştur. Sartre’ın “varlık özden önce gelir” önermesi, farkında olmadan özcülüğü esas alır. Bu değerlendirme, ontolojiyle doğrudan ilişkili olmamakla birlikte, metafizik bir nitelik taşımaktadır.⁵⁸

İnsanı, özgürce seçimlerde bulunan ve seçimlerinin sonuçlarına katlanan sorumlu bir varlık olarak tasarlayan Sartre’a göre, özcü anlayışlar insanın kendini mutlak anlamda özgür ve sorumlu bir varlık olarak tasarlama imkânına karşıt bir tutum takınmışlardır. İnsan önceden belirlenmiş mutlak bir öze sahip bir varlık olarak ‘ne ise o olan’ varlık tarzına sahiptir. Oysa insan gerçekliğini olumsuzlama fonu üzerinde yükselen özgürlük olarak tasarlayan Sartre’a göre, kendi için varlık olan insan ‘ne ise o olmayan ne değilse o olan’ varlıktır. Dolayısıyla o bir seçimde bulunurken bile, o şey olmama imkânını hep beraberinde taşımaktadır.⁵⁹

3.2 Kavrama Özcülük

Kavramcılık bir kuramdır. Bu kurama göre biz sadece nesnelere yalnızca imgelerini değil, özlerini gösteren kavramları ve fikirleri tartışırız. Aristoteles kavramcı bir filozoftur. Fakat onun bu kavramcılığı bilimi kurmaya ve görünüme göre ahlakı oluşturmaya ve kurmaya yeter. Ona göre, zorunlu olan nesnelere bilimi yapılabilmektedir. Bilmek var olanı tanımak ve bilmek varolan genel özelliklerini bilmektir. Ama bu bilmek özlerin düzeyinde sınırlanır. Özler ise varolanın dışında bir varlık gösterememektedirler. Çünkü bizim deyimimize giren onların gerçek varlıkları olmaktadır. Tomas’a göre ise deneyimlerimizin alanına giren somut olan varlıklar, madde ve şekilden veya biçimden ibarettir. Sadece bunlardan oluşur. Bu oluşum ise bize özü gösteren fikirleri, var olan bireylere dayandırarak ortaya koymaktadır. “Kuşkusuz bu fikirler, Tanrı’da daha önceden vardır. Buradan da öze belli bir öncelik tanınır; öyle ki bu yolla varoluş özelliğini özden kazanır.”⁶⁰

⁵⁷ Fonlguie, Varoluşçunun Varoluşu, 32.

⁵⁸ Abdulkadir Çüçen, *Heidegger’de Varlık ve Zaman* (Bursa: Asa Kitapevi, 2003), 56.

⁵⁹ “Varoluşçuluk II”, 229.

⁶⁰ Fonlguie, Varoluşçunun Varoluşu, 26.

3.3 Dinbilimsel Özcüler

Bu özcü grubunun anlayışına göre özler, ya Tanrı olmaktadır, ya da bu dünyanın üzerinde bir evrende bulunmaktadır. Bu dünya üzerinde bir evrende bulunan özcülüğe, Eflatuncu özcülüğü örnek vererek açıklayabiliriz. Bu bağlamda varoluşçu felsefede Dasein'ın ilksel gerçekliğini, neden ve töz kavramları gibi, şeylerin dünyasına uyguladığımız türevsel kavramlar aracılığıyla sınamak ve ele geçirmek de hatadır. Dasein'ı dünya içerisinde olma olarak kavrarız. Heidegger "Varlık ve Zaman" adlı eserindeki büyük güçlük şudur: güvenilirliği belkili olan geleneksel felsefi terminoloji kavrayışı, eski bir probleme getirilen bir çözümün yerini tutacak yeni bir sözcüğün icadına haddinden fazla izin verir.⁶¹

Varoluş, bir öze gerçek varlığını kazandırabilmektedir. Ama Eflatun'a göre ise varoluş gerçekliğe çıkardığı özü zenginleştirmek yerine yoksullaştırır. Varoluş evreninin, yani duyular evreninin dar bir varlığı vardır. Bunlara kesin olan bir nesne yüklenemez. Çünkü bunlar sürekli olarak değişmektedirler. Bunlar var olsalar bile zamanla yok olmak ile ve değişim ile karşı karşıya kaldıklarından varlıkları kendilerine ait değildir. Bu nedenle bunlar bağlı oldukları görünümlelerini kusurlu bir şekilde göstermektedirler. Bir şey ne kadar iye olur ise olsun, yine de iyinin özünü oluşturamamaktadır. Evrenin özleri ise varlık kavramını ya da örnek olmaya çalıştıkları tipi hiçbir sınır tanımadan gerçekleştirirler. Değişmez ve değiştirilemez, olumsuz ve zorunludurlar; hiçbir eksiklik ve kusur göstermezler. Yalnızca onlar için, yokluk ile birbirine karışmaksızın vardırılar denilebilir. Gerçek olarak değerlendirdiğimiz dünyanın varlıklarını düşündüğümüzde var olanlar onların yanında var sayılmazlar.⁶² Eflatun'un gerçek olan ve gerçek olmayan ayrımı bağlamındaki konuya M. Heidegger metafizik anlayışı ile bakar ve açıklık getirmeye çalışır. Metafizik, varlığın bir var olan olarak tasarlayan ve var olanların bilgilerine ulaşmaya gücü yeten özne olarak akli temele koyarak ortaya konulan bir düşünme anlayışıdır. Ayrıca Heidegger, F. Nietzsche'nin güç istemi doktrinini metafizik gelenek içerisinde görmesinden dolayıdır ki, onunla yüzleşmenin bir bütün olarak Batı metafizik geleneği ile yüzleşmekle eş değerde olduğunu ifade etmektedir. Aslında M. Heidegger'e göre, insan varlığının özüne ilişkin olarak yapılan her bir belirlenim Varlığın hakikati ile alakalı herhangi bir soru sormadan bizlere var olan her bir varlığın bir yorumunu sunmaktadır.⁶³ Son olarak Nietzsche'nin ontolojisinin ilk saptamalarında önemli noktalar dikkatimizi çekmektedir. Kısaca onlardan bahsetmek isterim. Nietzsche okumalarımızda varlığın sürekli bir oluş halinde olduğunu görebilmekteyiz. Fakat düşünür, oluş diyerek ve sonsuz bir devingenlik içerisinde tarif etmeye çalıştığı kozmolojik kaos durumundan kendisiyle çelişmek uğruna vazgeçer. Ancak Nietzsche'deki varoluşsal silsileyi, 'Oluş, Kaos, Kozmos ve Hiçlik' şeklinde görmek, onun düşüncelerini okuyunca varabileceğimiz genel bir sonuç olarak görebiliriz.⁶⁴

⁶¹ MacIntyre, *Varoluşçuluk*, 34.

⁶² Fonlguie, *Varoluşçunun Varoluşu*, 27.

⁶³ Kasım Küçükakal, *Nietzsche ve Postmodernizm*, (İstanbul, Kibele Yayınları, 2017), 11-48-84.

⁶⁴ Armağan Öztürk, *Postyapısalcılık*, (İstanbul, Phoenix Yayınevi, 2010),

Sonuç

Varoluşçuluk akımında varlık ve öz konusu ayrımları ve benzerlikleri ile birlikte çok önemli bir yer tutmaktadır. Dolayısıyla varoluşçu felsefede varlığın neliği, işlevi, oluşturulması veya fırlatılması gibi konular birçok filozof tarafından işlenmektedir. Bunu yanı sıra varlıktan bahsedebilmek için diğer bir önemli konu olan öz kavramı karşımıza çıkmaktadır. Varlığın yapısından, oluşumundan ve neliğinden söz ederken aslında biz onun özünün neliğini ortaya koymaktayızdır. Bu nedenle varlık ve öz anlayışı makalemizde işlenmeye çalışıldı.

Varoluşçuluk felsefesinden hareketle, kavramlara yüklenen anlamlar arasında birçok farklılıklar görülmektedir. Bu farklılıklar da bazı problemlere neden olabilmektedir. Biz bu çalışmamızda ise, bu farklılık sorununu tespit etme ve bir parça anlam karmaşasını çözmeye çalıştık. Ve bunun yanında baş gösteren anlamsal benzerlik ve çelişki problemi diyebildiğimiz sıkıntıları da bir nebze gidermeyi düşündük. Bunu da, kavramsal epistemolojideki kullanımını ortaya koyarak aydınlatmaya çalıştık. Makaledeki perspektif dikkate alındığında, varoluşçu bir bakış açısı geliştirmeye ve ortaya koymaya çalıştım. Varoluşçuluk, genel olarak insanların varoluşsal durumunu betimleyen bir felsefeyi ortaya koymaktadır. Ayrıca varoluşçuluk, varoluşçuluğun temellerini teşkil eden kavramlar arasındaki hermeneutiği de öngörmektedir.

Varoluşçuluk akımı düşünürleri arasında en temel ortak yönlerinden birisi de 'varlığın özden önce' geldiği anlayışı olmuştur. Özellikle teist olmayan varoluşçu felsefesinde önce varlık vardır, sonra kendi özünü insanın kendi istekleri doğrultusunda ve özgür bir şekilde oluşturması gelmektedir. Dolayısıyla varlıktan bahsettiğimiz her yerde aynı oranda ve aynı önemde özden de bahsettiğimiz fazlasıyla görüldüğü için bu akım içerisinde varlık ve öz kavramlarını ayrılmaz ikili olarak da düşünebiliriz.

Son olarak varlık ve öz kavramlarının, var olmaları hakkında ve öncelik-sonralıkları düşüncesinde özellikle teist olup olmaları yönünden varoluşçu felsefe akımının düşünürleri arasında birçok farklılık görülebilmektedir. Teist olanlar, önce öz yaratılmıştır ve o öz üzerine varlık yaratılarak dünya gönderilmektedir. Ancak teist olmayan filozoflarda ise önce varlık dünyaya fırlatılmıştır ve sonrasında insan kendi özünü kendi belirlediği şekilde oluşturmaktadır. Bizim okumalarımız üzerinden vardığımız temel kanaat ise, önce varolan her şeyin temelde bir özü, çekirdeği, menbası, tözü vs. yaratılır. Daha sonra bu öz minvalinde ona uygun bir biçimde bir varlık oluşturulur veya gönderilir diye düşünmekteyiz.

Kaynakça

- Bravo, Hamdi vd. (ed.). *Çağdaş Fransız Felsefesi*. Ankara: Phoenix Yayınevi, 1. Basım, 2019.
- Cevizci, Ahmet. *Paradigma Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları, 3. Basım, 1999.
- Çınar, Aliye. *Varoluşçu Teoloji Paul Tillich'te Din ve Sembol*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1. Basım, 2007.
- Çüçen, Abdulkadir. *Heidegger'de Varlık ve Zaman*. Bursa: Asa Kitapevi, 3. Basım, 2003.
- Foulquie, Paul. *Varoluşçunun Varoluşu*. çev. Yakup Şahan. İstanbul: Toplumsal Dönüşüm Yayınları, 3. Basım, 1998.
- Gürsoy, Kenan. *Varoluş ve Felsefe*. Ankara: Aktif Düşünce Yayınları, 2. Basım, 2014.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. çev. Kaan Ökten. İstanbul: Alfa Yayıncılık, 2. Basım, 2018.

- Jaspers, Karl. *Felsefe Konuşmaları - Felsefeye Giriş*. çev. Abdurrahman Aliy. İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 1. Basım, 2018.
- Kierkegaard, Sören Aabye. *Felsefe Parçaları ya da Bir Parça Felsefe*. çev. Doğan Şahiner. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1. Basım, 2005.
- MacIntyre, Alasdair. *Varoluşçuluk*. çev. Hakkı Hünler. İstanbul: Paradigma Yayınları, 1. Basım, 2001.
- Marcel, Gabriel. *The Mystery of Being 1 Reflection & Mystery*. çev. G. S. Fraser. Great Britain: The Harvill Press Ltd., 1950.
- Mounier, Emmanuel. *Varoluş Felsefelerine Giriş*. çev. Serdar Rıfat Kırkoğlu. Ankara: Fol Yayınevi, 1. Basım, 2019.
- Mounier, Emmanuel. *Varoluş Felsefesine Giriş*. çev. Serdar Rıfat Kırkoğlu. İstanbul: Alan Yayıncılık, 1. Basım, 1986.
- Nietzsche, Friedrich Wilhelm. *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. çev. Orhan Tuncay. İstanbul: Gün Yayıncılık, 2003.
- Sartre, Jean Paul. *Varlık ve Hiçlik Fenomenolojik Ontoloji Denemesi*. çev. Turhan Ilgaz - Gaye Çankaya Eksen. İstanbul: İthaki Yayınları, 9. Basım, 2018.
- Sartre, Jean Paul. *Varoluşçuluk*. çev. Asım Bezirci. İstanbul: Say Yayınları, 28. Basım, 2018.
- Tokat, Latif. *Varoluşçu Teoloji*. Ankara: Elis Yayınları, 1. Basım, 2013.
- Topçu, Nurettin. *Varoluş Felsefesi Hareket Felsefesi*. İstanbul: Dergah Yayınları, 9. Basım, 2020.
- "Varoluşçuluk II (Doğu Batı Dergisi)". *Doğu Batı Yayınları* 93 (2020), 250.
- Mengüşoğlu, Takiyettin. *Felsefeye Giriş*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2000.
- Öztürk, Armağan. *Postyapısalcılık*, İstanbul: Phoenix Yayınevi, 2010.
- West, David. *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş Rousseau, Kant, Hegel Ve Nietzsche'den Heidegger, Foucault Ve Derrida'ya*, (Çev:Ahmet Cevizci – Hüsamettin Arslan),İstanbul: Paradigma Yayıncılık, 2016.